

Predmet: Lovas (Ljuban Devetak i dr.)

Broj predmeta: K. Po2 br. 22/10

Glavni pretres 24.04.2012.

Izveštaj: adv. Marina Kljaić, punomoćnik oštećenih

Nastavak završne reči zamenika tužioca za ratne zločine

Optuženi Darko Perić se tereti da je, u svojstvu komandanta protivdiverzantskog odreda TO Valjevo, naredio nečovečno postupanje prema civilnom stanovništvu u Lovasu, tako što je naređenje optuženog Miodraga Dimitrijevića, da se civilno stanovništvo koristi kao „živi štit“ u pretresu terena, preneo potčinjenim starešinama optuženima Radovanu Vlajkoviću i Radisavu Josipoviću. Prilikom iznošenja odbrane, optuženi Perić je u suštini priznao odlučujuće činjenice inkriminisanog ponašanja, navodeći da je dobijenu naredbu preneo svojim potčinjenima, rekavši im da će u pretres terena ispred vojske kao zaštita ići zatvorenici. Tužilac smatra da je optuženi, kao rezervni kapetan I klase, bio svestan nezakonitosti i nedopuštenosti izdatog naređenja i posledica izvršenja takvog naređenja po oštećene, u vidu nanošenja teških duševnih i fizičkih patnji koje posledice je svesno i voljno prihvatio, dok se sa dodatnim posledicama po oštećene, u vidu povreda telesnog integriteta i dovođenja u opasnost njihovih života, saglasio.

Optuženi Radovan Vlajković, komandir protivdiverzantske čete i optuženi Radisav Josipović, komandir prvog voda iste čete, iz sastava protivdiverzantskog odreda TO Valjevo, ujutru 18.10.1991. godine, došli su sa pedesetak vojnika ispred Zemljoradničke zadruge. Tom prilikom su se neposredno uverili da su neki zatvoreni civili teško povređeni, i da ih pojedini dobrovoljci povređuju. Nakon izvođenja grupe od pedesetak civila iz dvorišta Zemljoradničke zadruge i formiranja kolone, pridružili su im se pripadnici dobrovoljačke oružane grupe „Dušan Silni“, optuženi Jovan Dimitrijević, Saša Stojanović, Dragan Bačić i Zoran Kosijer. Ove činjenice utvrđene su na osnovu međusobno saglasnih iskaza svih optuženih i mnogobrojnih svedoka, pripadnika protivdiverzantske čete i to Stanka Paramentića, Bogosava Dragovića, Dragoše Lekića i Saše Simovića. Po dolasku kolone do polja deteline, pripadnici oružane grupe „Dušan Silni“, pristupajući realizaciji drugog dela zadatka dobijenog od neidentifikovanog nalogodavca, da se civili koriste i za razminiranje minskog polja, prvo naređuju civilima da sa puta skrenu u polje deteline koje je trebalo razminirati, a zatim da se, držeći se za ruke, kreću poljem, razgrću detelinu i stanu ako primete minu. U novonastaloj situaciji optuženi Vlajković i Josipović sa svojim vojnicima takođe učestvuju u nastavku akcije, iako je ona bila van okvira naređenja koje su prethodno dobili. Kada je jedan od vođenih civila pao preko mine i aktivirao je, neidentifikovani pripadnici oružane pratnje otvorili su puščanu paljbu na civile, kojom prilikom je 18 civila poginulo, a 12 teže i lakše povređeno. Optuženi Vlajković i Josipović u svojoj odbrani saglasno tvrde da su odbili naređenje optuženog Perića, i da se to odbijanje sastojalo u tome što su odbili da komanduju i vode pripadnike svoje čete u akciju, ali su sa svojim vojnicima krenuli iz moralnih razloga. Takođe, navode da tokom čitave akcije oni ne komanduju, već da celom akcijom komanduje i rukovodi neki dobrovoljac iz „Dušana Silnog“. Ovakva odbrana optuženih, po oceni tužioca, u celosti je neosnovana, jer se iz njihovog ponašanja zaključuje da nisu odbili naređenje Perića, i da niko drugi, pa ni navodni dobrovoljac, nije mogao komandovati njihovom četom u njihovom prisustvu. U novonastaloj situaciji oni svesno i voljno pristaju da sa

svojom jedinicom učestvuju u nastavku akcije, jer se raspoređuju na, za njih bezbednu razdaljinu u odnosu na civile koji se kreću poljem deteline i traže mine. Po opšteprihvaćenim i poznatim standardima i moralnim principima, optuženi su sasvim sigurno znali da je korišćenje civila kao zaštita od oružanih dejstava protivne strane nedozvoljeno, pa su postupajući na opisani način bili svesni posledica takvog postupanja, te duševnih patnji oštećenih u vidu straha od neizvesnosti kuda i zašto ih vode. Videvši da civili razgrću detelinu i traže mine, optuženi su bili svesni mogućih dodatnih posledica po oštećene, u vidu povreda njihovog telesnog integriteta i smrtnog stradanja, pa su na takve posledice pristali. Posebno kada se ima u vidu da su optuženi pod svojom komandom imali oko pedesetak pripadnika svoje jedinice, i objektivno bili u mogućnosti da se suprotstave grupi od 5-6 dobrovoljaca iz grupe „Dušan Silni“ i spreče nastavak akcije. Optuženi Kosijer, Stojanović, J. Dimitrijević i Bačić, pripadnici oružane grupe „Dušan Silni“, dobili su zadatak ne samo da budu deo oružane pratnje civila u pretresu terena, nego i da civile iskoriste za razminiranje. To se zaključuje na osnovu iskaza svedoka-oštećenih Antona Krizmanića, Lovre Gerstnera, Tomislava Šelebaja, Franje Žadanja i drugih, koji navode da je naređenje za skretanje kolone sa puta u polje deteline izdao upravo neko iz dobrovoljačke grupe „Dušan Silni“. Isto se zaključuje iz ponašanja optuženog Stojanovića. Odmah nakon prestanka puščane paljbe, Stojanović, umesto da preživelim civilima naredi da se povuku unazad, iz smera odakle su došli, naređuje im, dajući instrukcije, da razminiraju preostale mine, što svojim iskazima potvrđuju svedoci oštećeni Tomislav Šelebaj, Milan Conjar i Emanuel Filić. Stoga se njihove odbrane, da su se slučajno zatekli ispred Zadruga i bez ičije komande se pridružili oružanoj pratnji kolone civila, ukazuju kao neosnovane. Opisane radnje i ovih optuženih imaju sva subjektivna i objektivna obeležja nečovečnog postupanja kao jednog od oblika izvršenja krivičnog dela za koje se terete.

Tužilac je takođe naveo da je tokom postupka na nesumnjiv način utvrđeno da je u Lovasu počev od napada 10.10.1991. godine, tokom oktobra i novembra meseca, smrtno stradalo ukupno 70 civila, ali da je utvrđena odgovornost optuženih za smrtno stradanje 45 civila. Dozvolio je mogućnost da ima još onih koji bi trebalo da odgovaraju i za navedene, i za sve ostale posledice inkriminiranih događaja. Međutim, isto tako, smatra da tokom postupka nije bilo dokaza i podataka koji bi davali osnova za zaključak o postojanju osnovane ili opravdane sumnje da su inkriminirana događanja u Lovasu inspirisana, organizovana i sprovedena od nekih lica na odgovornim političkim, policijskim ili vojnim nivoima, odnosno strukturama. Ovaj zaključak važi i za komandnu i drugu strukturu, počev od 1. Proleterske gardijske motorizovane divizije, 2. pgbmr, pa preko pripadnika teritorijalnih odbrana iz sastava Zonskog štaba TO Valjevo. Što se tiče komandnog sastava 2. pgbmr i Zonskog štaba TO Valjevo, tvrdi da je odsustvo njihovog pravilnog komandovanja u funkcionalnom i operativnom smislu doprinelo stvaranju nekontrolisanih uslova, iz kojih su potom proizišla inkriminirana događanja. Odsustvo pravilnog komandovanja iskoristili su pojedinci, u prvom redu optuženi Devetak, ali i drugi, da svi zajedno sprovedu teror nad civilnim stanovništvom hrvatske nacionalnosti.

U odnosu na sve optužene ocenio je da su olakšavajuće okolnosti - neosuđivanost, porodične prilike i zdravstveno stanje - uobičajene i manjeg značaja. Kao otežavajuće okolnosti, u odnosu na optuženog Devetaka ističe njegovo unapred isplanirano i organizovano delovanje u dužem periodu, vrlo vešto zloupotrebljavanje ogromnog uticaja koji je imao kod dobrovoljaca, meštana i pripadnika vojske, što je dovelo do navedenih posledica po civilno stanovništvo, pa samim tim ukazuje i na najviši stepen krivice optuženog, iz kog razloga predlaže kaznu zatvora u trajanju od

20 godina. Kao otežavajuće okolnosti u odnosu na optuženog Milana Devčića ističe činjenicu da je bio školovan policajac koji je znao koja ovlašćenja može imati, pa predlaže kaznu zatvora u trajanju od 10 do 11 godina. Optuženom Milanu Radojčiću, kao otežavajuće okolnosti navodi visoku svest o značaju i posledicama svog ponašanja koje je bilo kontinuirano i u više oblika, što predstavlja značajan uzrok i doprinos većini nastalih posledica po žrtve zločina, pa predlaže da ga sud osudi na kaznu zatvora u trajanju od 13 do 15 godina. Optuženom Željku Krnjajiću kao otežavajuće okolnosti ceni višestruku demonstraciju sile, obim i brojnost posledica, naročito najtežih – smrtno stradanje najmanje 7 civilnih lica – pa predlaže kaznu zatvora u trajanju od 12 do 13 godina. Optuženom Miodragu Dimitrijeviću kao otežavajuće okolnosti ceni činjenicu da je u vreme izvršenja dela bio školovani aktivni oficir i da je očigledno zloupotrebio svoj položaj najvišeg po činu i rangu, što je u krajnjem doprinelo nastalim posledicama na minskom polju, pa predlaže kaznu zatvora u trajanju od 9 do 10 godina. Optuženom Darku Periću kao otežavajuću okolnost ceni činjenicu da je video da su pojedini civili u dvorištu Zadruga mučeni i fizički maltretirani, da je u pitanju veliki broj civila i da su samim tim dodatne i moguće neposredne posledice njihovog vođenja u pretres terena brojne i izuzetno teške. Smatra da je tada bio u objektivnoj mogućnosti da spreči vođenje civila u pretres terena što nije učinio. Ujedno kao olakšavajuće okolnosti navodi da je Perić jedini optuženi koji je priznao da je preduzeo inkriminisanje radnje i da od početka postupka nije menjao svoj iskaz, što je u znatnoj meri doprinelo pravilnijem utvrđivanju bitnih činjenica, pa predlaže kaznu zatvora u trajanju od 7 do 9 godina. Kao otežavajuću okolnost optuženim Radovanu Vlajkoviću i Radisavu Josipoviću smatra njihovo ponašanje u momentu skretanja kolone civila u polje deteline i naređenje da razgrću detelinu i tako traže mine, koji su, umesto da to spreče, iako svesni vrlo izvesnog nastupanja zabranjenih posledica, svesno i voljno na to pristali. Imajući pri tom u vidu i težinu nastalih posledica, smrt 18 i ranjavanje 12 civila, predlaže izricanje kazne zatvora, Vlajkoviću u trajanju od 8 do 9, a Josipoviću u trajanju od 6 do 8 godina. Optuženim Draganu Bačiću, Saši Stojanoviću, Jovanu Dimitrijeviću i Draganu Kosijeru, kao otežavajuću okolnost tužilac je cenio težinu izvršenog dela i brojnost posledica, pa je predložio izricanje kazne zatvora, Jovanu Dimitrijeviću i Zoranu Kosijeru u trajanju od 10 do 11, Draganu Bačiću u trajanju od 9 do 10, a Saši Stojanoviću u trajanju od 11 do 12 godina. Optuženom Petroniju Stevanoviću kao otežavajuće okolnosti cenjene su brojnost svih oblika izvršenja predmetnog krivičnog dela i veliki broj oštećenih, pa je tužilac predložio kaznu zatvora u trajanju od 12 do 14 godina. U odnosu na optuženog Aleksandra Nikolaidisa, njegovu dosadašnju osuđivanost u više navrata za razna krivična dela, pretežno imovinskog karaktera, tužilac smatra otežavajućom okolnošću, ali, imajući u vidu da je svojim iskazom u znatnoj meri doprineo utvrđivanju relevantnih činjenica, predlaže kaznu zatvora u trajanju od 5 do 7 godina. Smatra da bi se izricanjem predloženih kazni u navedenom rasponu postigla svrha kažnjavanja i ujedno poslala poruka da ova država neće i ne može tolerisati ovakve i slične teške povrede međunarodnog humanitarnog prava, uz istovremeno zadovoljenje bar minimuma pravde za brojne žrtve.

Završna reč punomoćnika oštećenih

U završnoj reči, punomoćnik oštećenih istakla je da je ovaj predmet jedan od najsloženijih i najobimnijih postupaka za ratne zločine koji je vođen pred ovim sudom, u kojem je ispitan i najveći broj svedoka. Značajan je i zbog toga što se po prvi put sudi oficirima JNA, od kojih je

optuženi Miodrag Dimitrijević u vreme izvršenja dela bio u činu potpukovnika. Smatra da je sudsko veće uložilo ogroman trud i utvrdilo veliki broj činjenica o svim događanjima u Lovasu, ali da one nisu dobile nikakvu praktičnu vrednost jer je izostala adekvatna reakcija tužilaštva za ratne zločine. Tako je na nesumnjiv način, iskazima mnogih svedoka utvrđeno da je prema civilnom stanovništvu sela Lovas, i nakon perioda obuhvaćenog optužnicom, nečovečno postupano, da su protivpravno zatvarani, mučeni, ubijani, da im je privatna imovina uništavana i pljačkana, te da je izvršeno i njihovo prinudno raseljavanje, posebno u periodu krajem 1991. godine. Tako je npr. svedok Vukoman Jovanović, komandant II odreda TO Pančevo, izjavio da mu se, prilikom dolaska u Lovas 23. decembra 1991. godine stanovništvo žalilo, da je video meštane Hrvate nakon torture, sa natečenim licima, zatvorenim očima, polomljenim zubima. Ovi navodi u potpunosti se poklapaju sa iskazima svedoka-oštećenih, i to svedoka Vjekoslava Balića, Emanuela Filića, Mate Madžarevića, Josipe Balić, koji navode da su meštani Hrvati zatvarani i mučeni i nakon perioda koji je obuhvaćen optužnicom. Svedok Vukoman Jovanović takođe je naveo da je Hrvatima u Lovasu deljen na potpisivanje obrazac, antedatiran na 1.12.1991. godine, da svu imovinu ostavljaju opštini Lovas. O primoravanju da se iselesvedoče Đuro Filić, Lovro Gestner, Vukica Filić, Josip Sabljak, Milan Radmilović, Vinka Dolački, i mnogi drugi. Svedok Josipa Balić je vrlo ubedljivo svedočila da im je naređeno da se iseles i da su ključeve kuće prilikom odlaska predali optuženom Ljubanu Devetaku. Ako se imaju u vidu i izjave svedoka koji su navodili da su iz Lovasa odlazili autobusima koji su po njih dolazili u centar sela, te da su odlazili samo sa ručnim prtljagom, a sa druge strane i izjave čak i svedoka odbrane, kao na primer svedoka Branka Šakuljice, koji navodi da je sa još trojicom svojih prijatelja došao u Lovas 26.12.1991. godine da vidi kuće, da su ih veoma lepo dočekali optuženi Ljuban Devetak, Milan Radojčić, Željko Krnjajić, pokazali im kuće i dali ključeve od istih, te da je u kućama bilo svega, onda je tokom ovog postupka zaista na nesumnjiv način utvrđeno da je vršeno vrlo organizovano prinudno raseljavanje civilnog stanovništva. Ni taj period, pa ni radnja izvršenja nisu obuhvaćeni optužnicom. Takođe, tokom postupka, na osnovu veoma logičnih, ubedljivih i podudarnih iskaza više svedoka utvrđena je očigledna umešanost i drugih izvršilaca, koji takođe nisu obuhvaćeni optužnicom. Umešanost komandanta Druge pešadijske gardijske mehanizovane brigade i njegova odgovornost dokazana je materijalnim dokazima - dokumentacijom 2. pgmbr koja se nalazi u spisima predmeta, i nalazom veštaka vojne struke. U svom nalazu veštak vojne struke je, za razliku od tužioca koji je naredbu za napad Dušana Lončara okarakterisao kao „nespretno formulisanu“, za deo naredbe „izvršiti čišćenje sela od stanovništva koje je neprijateljski nastrojeno“ utvrdio da je u suprotnosti sa članom 13. Dopunskog protokola II Ženevske konvencije. U svom iskazu veštak je naveo da je izvršenje takve naredbe svaki pripadnik JNA trebalo da odbije. Izdavanje naredbe koja je u suprotnosti sa normama međunarodnog prava nije ništa drugo do izdavanje naredbe za zločin. Veštak je takođe veoma jasno u svom nalazu naveo da je u napadu na selo Lovas angažovanim jedinicama komandovao komandant 2. pgmbr, a to je Dušan Lončar, pod čijom su direktnom komandom, do 14.10.1991. godine bile sve snage koje su se nalazile u selu Lovas. Bez upuštanja u utvrđivanje razloga zbog kojih je optužnica selektivna, neophodno je istaći da je to imalo za posledicu: izostavljanje iz optužnice određenog broja žrtava, koje su stradale u Lovasu po potpuno istom obrascu kao i optužnicom obuhvaćene žrtve, izostavljanje pojedinih izvršilaca i najodgovornijih, kao i izostavljanje ogromne štete nanete imovini civila hrvatske nacionalnosti, čime je, nažalost, propuštena prilika da se porodicama oštećenih, koje preko 20 godina čekaju pravdu, to i pruži. Optužnicu u celosti smatra dokazanom, po svim tačkama i u odnosu na sve optužene, iz istih razloga koje je u svojoj završnoj reči naveo zamenik tužioca. U odnosu na optuženog Željka

Krnjajića, ističe da on nije izvršio napad na civilno stanovništvo i pojedina lica hrvatske nacionalnosti, kako je to u optužnici navedeno, već napad isključivo na civilno stanovništvo hrvatske nacionalnosti, jer su samo u njihove kuće bacane bombe, kuće paljene a oni ubijani. Napad na civilno stanovništvo izvršila je JNA svojom neselektivnom artiljerijskom vatrom, koja nije bila baš obazriva kako tužilac tvrdi, što je vidljivo iz same naredbe za napad i izjave svedoka Milosava Milutinovića, načelnika artiljerije, da dobijenu naredbu nije mogao u celosti izvršiti zbog magle, mada je po naredbi trebao dejstvovati artiljerijskom vatrom i po dubini sela. Kriterijumi za napad bili su samovoljna ocena Krnjajića o nečijem svrstavanju pod pojam „neprijateljski nastrojen“, pa je tako kuća Ilije Bakete zapaljena jer je bio hrvatski policajac, a Danijel i Cecilija Badanjak, civili koji su tada oboje imali preko 60 godina, ubijeni su jer im je sin bio hrvatski vojnik.

U odnosu na optužene Ljubana Devetaka, Milana Radojčića i Milana Devčića, takođe, nesporno je da su izbor meštana prema kojima se okrutno postupalo, koji su mučeni i ubijani vršili po istim kriterijumima, i da su pri tome ispoljili posebnu surovost, upornost i bezobzirnost, jer kako drugačije objasniti ubistvo Andrije Devčića koji je imao 77 godina, Marina i Katarine Balić, takođe starijih ljudi? Jedini razlog što su ubijeni je činjenica da su imali decu koja su po proceni optuženih smatrana neprijateljskim elementima. Naređenje meštanima hrvatske nacionalnosti da skupljaju tela ubijenih, svoje rođake i prijatelje, način na koji je to rađeno, ostavljanje tela stradalih da stoje u kamionu danima, bacanje tela u zajedničku grobnicu – odnosno iskopan rov, i uskraćivanje prava članovima porodica da svoje najmilije sahrane prema običajima, samo je jedan od dokaza ispoljene bezobzirnosti. U prilog ovome ide izjava svedoka Radomana Jovanovića koji opisuje kakav šok je na njega ostavio prizor mesta na kojem su sahranjeni, videvši da iz zemlje vire delovi ljudskih tela. Optuženi su negirali izvršenje dela a takođe, često na grub način tvrdili da svedoci lažu, pričaju gluposti, da su instruisani, i na taj način su pokazali da ni sada nemaju poštovanja prema žrtvama. Tokom čitavog postupka, svedocima-oštećenima su postavljali pitanja da li im je neko od članova porodica bio pripadnik Zbora narodne garde, kriznog štaba, da li je držao straže u selu, gde su im tada bili braća i muževi. Ovakva pitanja postavljana su u nameri da se potvrde navodi njihovih odbrana da je Lovas oslobođen jer su u njemu pre navodnog oslobađanja meštani srpske nacionalnosti bili ugroženi. I na ovaj način, sami optuženi su pokazali kojim razlozima su se rukovodili prilikom izbora žrtava. Tokom postupka dokazano je da niko od meštana Srba nije zatvaran, privođen, izbacivan iz kuće, opljačkan ili ubijen pre nego što su optuženi navodno oslobodili Lovas i u njemu uspostavili novu vlast, pa se njihova odbrana i u tom pravcu ukazuje kao neosnovana i usmerena jedino na izbegavanje krivične odgovornosti. Imajući u vidu krajnji rezultat njihovog sveukupnog delovanja, zaključuje se da su postupili upravo po naredbi za napad i navodu „očistiti selo“ jer su ga očistili od meštana hrvatske nacionalnosti. Optuženi Miodrag Dimitrijević, Darko Perić, Radisav Josipović i Radovan Vlajković bili su pripadnici JNA. Miodrag Dimitrijević sa najvišim činom, potpukovnik, aktivno vojno lice. Umesto da preduzmu sve da se zaštiti civilno stanovništvo, što su, prema moralnim kriterijumima i prema važećoj pravnoj regulativi koju je primenjivala JNA, bili obavezni da preduzmu, i mada su raspolagali oružanom silom da to i učine, postupili su upravo suprotno - bili su saizvršioc i oružana podrška jedne zločinačke vlasti uspostavljene u Lovasu. Smatra da se u konkretnom slučaju ne mogu primeniti nikakve olakšavajuće okolnosti na okrivljene, posebno imajući u vidu vrstu i težinu dela, ispoljenu bezobzirnost i okrutnost prilikom izvršenja, i da im treba izreći kazne zatvora u dužem trajanju nego što je predložio tužilac.